

ІМПЕРАТИВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ЦИФРОВІ Й ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ

У статті досліджено теоретико-методологічні засади формування економічної безпеки територіальних громад у контексті сучасних трансформацій соціально-економічного середовища, зумовлених процесами децентралізації, цифровізації, воєнними й посткризовими викликами. Обґрунтовано необхідність перегляду традиційних підходів до трактування економічної безпеки, які зводяться переважно до фінансово-бюджетного або ресурсорієнтованого розуміння, та запропоновано комплексний підхід, що інтегрує економічні, інституційні, інфраструктурні, цифрові та людиноцентричні компоненти безпеки територіальних громад.

На основі аналізу наукових джерел систематизовано сучасні наукові підходи до економічної безпеки на макро-, мезо- та мікрорівнях, що дало змогу виявити ключові чинники впливу на стійкість територіальних громад у динамічному та нестабільному середовищі. Особливу увагу приділено ролі цифрової трансформації управління, інституційної спроможності органів місцевого самоврядування, міжнародних стандартів врядування та механізмів відновлення територій як системоутворювальних елементів економічної безпеки громад.

У статті визначено та узагальнено ядерні імперативи формування економічної безпеки територіальних громад, серед яких ключове місце посідають інституційно-міжнародна спроможність, відновлювально-розвиткова стійкість, інтеграція фізичної та інфраструктурної безпеки з економічним розвитком, цифрово-інституційна стійкість, економічна адаптивність і диверсифікація, а також людиноцентрична та соціально-мережева складова. Доведено, що економічна безпека громад має проактивний характер і повинна розглядатися не лише як захищеність від загроз, а як здатність до відновлення, трансформації та довгострокового розвитку.

Запропоновано авторське визначення економічної безпеки територіальної громади як динамічного стану і здатності локальної соціально-економічної системи забезпечувати стійке функціонування та розвиток шляхом ефективного використання ресурсного потенціалу, управлінської спроможності, цифрових інструментів, збереження людського капіталу та соціальної згуртованості в умовах кризових і посткризових викликів. Практична значущість результатів полягає у можливості їх використання як методологічного підґрунтя для розроблення стратегій розвитку та програм економічної безпеки територіальних громад.

Ключові слова: економічна безпека, просторове планування, територіальна громада, децентралізація, цифрова трансформація, стійкий розвиток, інституційна спроможність, відновлення територій.

Вступ. Актуальність дослідження економічної безпеки територіальних громад

зумовлена комплексом системних трансформацій, що відбуваються в умовах децентралізації, цифровізації економіки, викликів воєнного часу та зростання глобальної нестабільності. Територіальні громади в сучасних умовах поступово перетворюються на ключових суб'єктів соціально-економічного розвитку, відповідальних не лише за надання публічних послуг, а й за забезпечення стійкості, самодостатності та конкурентоспроможності регіонів.

Економічна безпека територіальних громад набуває статусу стратегічного імперативу в умовах фінансової автономії та розширення повноважень органів місцевого самоврядування. Зростання відповідальності громад за формування дохідної бази, управління ресурсами, залучення інвестицій і підтримку місцевого бізнесу актуалізує необхідність цілісного підходу до виявлення загроз і ризиків. Недостатня економічна захищеність громад призводить до посилення територіальних диспропорцій, зниження якості життя населення та втрати потенціалу розвитку, що є критично неприйнятним в умовах воєнної економіки.

При цьому цифрова трансформація економіки радикально змінює умови формування економічної безпеки територіальних громад. Запровадження цифрових платформ електронного врядування, цифрових фінансових інструментів, відкритих даних та smart-рішень підвищує ефективність управління, прозорість бюджетних процесів і якість публічних послуг. Водночас цифровізація породжує нові загрози: кіберризик, цифрову нерівність, залежність від зовнішніх цифрових рішень і вразливість інформаційної інфраструктури громад. За цих умов ігнорування цифрових чинників у системі економічної безпеки може нівелювати потенційні переваги децентралізації.

Чинники розвитку територіальних громад зазнають суттєвих структурних змін, що актуалізує переосмислення традиційних підходів до безпеки. Мова йде про трансформацію ринків праці, зміну спеціалізації, релокацію підприємств, зростання ролі малого і середнього бізнесу, а також про необхідність мобілізації внутрішніх економічних ресурсів. У таких умовах економічна безпека громад перестає бути лише захисною категорією і дедалі більше набуває інноваційного характеру, орієнтованого на розвиток в складних умовах.

Воєнні дії та пов'язані з ними виклики суттєво підвищили вразливість територіальних громад, особливо в частині безпеки, стабільності та збереження людського капіталу. Виникає об'єктивна потреба у формуванні нової системи економічної безпеки, здатної забезпечити не лише виживання громад у кризових умовах, а й післявоєнне відновлення та довгострокову стійкість. Цифрові інструменти при цьому виступають важливим інструментом швидкої адаптації.

Отже дослідження, викликане трансформаційними процесами, необхідне для покращення практики місцевого самоврядування та стратегічному напрямку розвитку країни - формування стійких, конкурентоспроможних і безпечних територіальних громад в умовах невизначеності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічна безпека як категорія розглядається в літературі у декількох вимірах. На макрорівні - як стан стійкого функціонування національної економіки, здатної протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам в умовах цифровізації. Дослідження акцентують на тому, що цифрова трансформація формує нові системні ризики – кіберзагрози, цифрову нерівність, трансформацію зайнятості та уразливість критичної інфраструктури, які безпосередньо впливають на економічну безпеку держави [3; 4; 8]. Водночас підкреслюється, що ефективна фіскальна децентралізація та інституційна якість є

важливими передумовами економічного зростання і підвищення безпекового потенціалу національної економіки [9].

На регіональному та локальному рівнях економічна безпека трактується як спроможність території забезпечувати фінансову самодостатність, інвестиційну активність і стійкість до кризових впливів. Дослідження показують, що цифровізація інвестиційної діяльності та впровадження цифрових управлінських інструментів створюють умови для підвищення економічної стійкості територіальних громад [1; 5]. Водночас зазначається подвійний характер цифровізації, яка поряд із розвитковим потенціалом генерує нові соціально-економічні та інституційні ризики для економічної безпеки територій [2]. Значну роль у формуванні безпеки громад відіграють цифрове врядування, прозорість рішень і залучення громадян, а також захищеність інформаційної інфраструктури органів місцевого самоврядування [6; 7; 10].

На рівні підприємств економічна безпека розглядається як інтегрована система фінансової стійкості, управління ризиками, адаптивності та стратегічного розвитку. У наукових працях обґрунтовано доцільність використання економетричних і діагностичних інструментів для оцінювання фінансової складової економічної безпеки, зокрема в будівельній галузі [13]. Наголошується, що економічна безпека підприємства має бути інтегрована в систему антикризового та стратегічного управління, ураховувати стадію життєвого циклу та характер зовнішнього середовища [14]. Особливу увагу приділяється маркетинговій стратегії як інструменту підвищення конкурентоспроможності та зниження загроз економічній безпеці підприємства в умовах нестабільності [15].

Узагальнення наукових джерел свідчить, що економічна безпека в умовах цифрової трансформації формується як багаторівнева система, що поєднує макроекономічні, територіальні та мікроекономічні виміри. Ключовими імперативами її забезпечення є цифровізація управління, інституційна спроможність, інвестиційна активність і розвиток механізмів діагностики та управління ризиками [11; 12].

Постановка завдання - теоретико-методологічне обґрунтування імперативів формування економічної безпеки територіальних громад в умовах цифрової трансформації шляхом систематизації макро-, мезо- та мікрорівневих підходів, визначення ролі цифрових і економічних чинників у забезпеченні стійкості розвитку територій та ідентифікації ключових напрямів підвищення економічної безпеки територіальних громад у сучасних умовах децентралізації та зростання турбулентності соціально-економічного середовища.

Основна частина. Формування економічної безпеки територіальних громад набуває багатовимірною характеру та виходить за межі традиційного розуміння безпеки як суто фінансової або бюджетної стабільності. У контексті децентралізації, цифрової трансформації, воєнних і кризових викликів економічна безпека громад трансформується у складний механізм, що поєднує інституційні, соціально-економічні, інфраструктурні складові, які мають людиноцентричний характер. (табл.1) .

Економічна безпека територіальної громади — це динамічний стан і водночас здатність локальної соціально-економічної системи забезпечувати стійке функціонування та розвиток території шляхом ефективного використання ресурсного потенціалу, інституційної й управлінської спроможності, адаптивності до внутрішніх і зовнішніх загроз, інтеграції процесів відновлення та цифрової

трансформації, а також збереження людського капіталу, фізичної й інфраструктурної захищеності та соціальної згуртованості громади в умовах децентралізації, кризових і посткризових викликів.

Таблиця 1

Імперативи формування економічної безпеки територіальних громад

Імператив	Сутність	Стратегічне значення
Інституційна спроможність	Економічна безпека громади як результат відповідності принципам належного врядування, міжнародним стандартам і донорським вимогам	Зниження інституційних ризиків, доступ до міжнародних ресурсів і програм розвитку
Відновлення	Інтеграція відновлення, реконструкції та модернізації економіки в довгострокову стратегію розвитку громади	Трансформація криз і втрат у джерела економічного зростання
Інфраструктура	Посилення фізичної безпеки, критичної інфраструктури та економічної активності території	Забезпечення умов життя населення, інвестиційної привабливості та збереження бізнесу
Цифрова безпека	Використання цифрових інструментів управління за умови захисту інформаційних і фінансових ресурсів	Підвищення ефективності управління та мінімізація цифрових і кіберризиків
Диверсифікація	Здатність локальної економіки швидко перебудовуватися та уникати монозалежності	Зниження вразливості громади до зовнішніх економічних шоків
Людино-центричність	Економічна безпека як збереження людського капіталу, соціальної згуртованості й волонтерської спроможності	Підвищення стійкості громади через довіру, участь і немонетарні ресурси

Розроблено автором

Передусім економічна безпека територіальних громад формується через інституційну відповідність міжнародним нормам і стандартам публічного управління. Участь громад у процесах європейської інтеграції, залучення міжнародної технічної допомоги, донорських і грантових програм вимагає узгодження локальної політики з принципами належного врядування, сталого розвитку, прозорості та підзвітності. Така відповідність знижує інституційні ризики, підвищує довіру зовнішніх стейкхолдерів і водночас виступає передумовою доступу громад до міжнародних фінансових ресурсів, що безпосередньо впливає на їх економічну стійкість.

В умовах повосенної трансформації особливого значення набуває імператив відновлювальної економічної безпеки, що орієнтований не на просте збереження функціонування території, а на її реконструкцію, модернізацію та структурне

оновлення. Проекти відновлення, програми ревіталізації інфраструктури, відновлення житла, підприємств і соціальних об'єктів стають невід'ємною складовою економічної безпеки громад, оскільки визначають здатність території інтегрувати кризовий досвід у довгострокову стратегію розвитку. У цьому контексті економічна безпека розглядається як здатність громади перетворювати відновлення на джерело економічного зростання, а не лише на механізм компенсації втрат.

Водночас економічна безпека територіальних громад дедалі тісніше пов'язується з фізичною безпекою та інфраструктурною стійкістю. Захищеність критичної інфраструктури, енергетична автономність, наявність укриттів, стабільність водо- й тепlopостачання виступають не лише факторами безпеки життєдіяльності населення, а й визначальними умовами економічної активності, інвестиційної привабливості та збереження людського капіталу. Таким чином, фізична безпека інтегрується в економічну безпеку громад як її базовий детермінант.

Не менш важливим є імператив соціально-економічної згуртованості, що підкреслює роль соціального капіталу у формуванні економічної безпеки. Рівень довіри між населенням, бізнесом і органами місцевого самоврядування, розвиток механізмів партисипативного управління, здатність громади до самоорганізації та колективних дій знижують соціальні ризики й підвищують адаптивність територій до кризових впливів. У цьому вимірі економічна безпека виходить за рамки матеріальних ресурсів і включає нематеріальні чинники стабільності.

У сучасних українських реаліях особливого значення набуває волонтерсько-мережевий імператив економічної безпеки територіальних громад. Волонтерські ініціативи, горизонтальні мережі взаємодопомоги та локальні партнерства формують додатковий безпековий ресурс, який компенсує дефіцит фінансів, часу та управлінських можливостей у кризових умовах. Волонтерство постає як елемент «м'якої» економічної безпеки, що підвищує стійкість громад через мобілізацію нематеріальних ресурсів і соціальної енергії.

Цифрова трансформація управління та економіки громад зумовлює формування імперативу цифрової спроможності й кіберстійкості. Запровадження електронного врядування, цифрових реєстрів, платформ надання публічних послуг підвищує ефективність управління та прозорість фінансових процесів, але водночас генерує нові загрози, пов'язані з кіберризиками та втратою контролю над інформаційними ресурсами. Тому економічна безпека територіальних громад неможлива без системного захисту цифрової інфраструктури та даних.

Ключовим імперативом виступає також економічна адаптивність і диверсифікація локальної економіки. Громади, економіка яких залежить від одного виду діяльності або одного великого працедавця, є значно вразливішими до зовнішніх шоків. Натомість підтримка малого і середнього бізнесу, релокація підприємств, розвиток нових видів економічної діяльності та кластерних моделей підвищують здатність територій швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища.

Зрештою, сучасна парадигма економічної безпеки територіальних громад ґрунтується на людиноцентричному підході, відповідно до якого ключовим об'єктом захисту є людський капітал. Забезпечення зайнятості, доступу до освіти, охорони здоров'я та гідних умов життя розглядається як фундамент економічної

стійкості території. Втрата людського потенціалу через міграцію або соціальну деградацію розцінюється як одна з найбільших загроз економічній безпеці громад.

Імперативи формування економічної безпеки територіальних громад утворюють інтегровану систему, в якій економічні, цифрові, фізичні та соціальні чинники перебувають у тісному взаємозв'язку. Їх реалізація забезпечує перехід від реактивного реагування на загрози до стратегічної моделі стійкого розвитку територіальних громад у сучасному турбулентному середовищі.

Наведені імперативи формується під впливом багатофакторних трансформацій соціально-економічного середовища, а їх узагальнення засвідчує відхід від фрагментарного підходу до забезпечення безпеки та перехід до комплексної моделі, у межах якої економічна безпека розглядається одночасно як стан та як здатність громади до самовідтворення, розвитку і протидії загрозам.

Систематизація імперативів дозволяє виокремити їхню взаємопов'язаність і взаємозумовленість. Зокрема, інституційно-міжнародна спроможність та цифрово-інституційна стійкість формують управлінську основу економічної безпеки, забезпечуючи легітимність управлінських рішень, прозорість і підзвітність, а також доступ громад до зовнішніх фінансових і проектних ресурсів. Водночас відновлювально-розвиткова стійкість і інфраструктурно-фізична безпека визначають матеріально-економічний базис життєздатності громад, який є критично важливим в умовах воєнних і посткризових трансформацій.

Особливе значення в системі імперативів належить людиноцентричній складовій, що відображає сучасні наукові тенденції переходу від ресурсно-орієнтованих до ціннісно-орієнтованих моделей економічної безпеки. Соціальна згуртованість, довіра, участь населення та волонтерська активність можуть бути чинниками, які підсилюють адаптивний потенціал територіальних громад і компенсують обмеженість фінансових та інституційних ресурсів. У поєднанні з імперативом диверсифікації це створює умови для зниження вразливості громад до зовнішніх шоків і підвищення їх довгострокової стійкості.

Узагальнена система, представлена у табл. 1, формує концептуальну основу для подальших прикладних досліджень і розроблення стратегії економічної безпеки територіальних громад. Вона може бути використана як методологічний інструмент при формуванні заходів у складі програм відновлення, стратегічних документів розвитку та політики безпеки на місцевому рівні.

Висновки. Економічна безпека територіальних громад у сучасних умовах набуває характеру складної багаторівневої системи, яка виходить за межі традиційного фінансово-бюджетного трактування та охоплює інституційні, інфраструктурні, цифрові, соціальні й людиноцентричні компоненти. Обґрунтовано перехід від реактивної моделі протидії загрозам до проактивної моделі стійкого розвитку громад, у межах якої економічна безпека визначається здатністю локальної соціально-економічної системи до адаптації, відновлення та трансформації в умовах децентралізації, кризових і посткризових викликів.

Формування економічної безпеки територіальних громад ґрунтується на сукупності імперативів, які формують ядро подальшого розвитку, зокрема інституційно-міжнародної спроможності, відновлювально-розвиткової стійкості, інтеграції фізичної та економічної безпеки, цифрово-інституційної стійкості, економічної адаптивності та диверсифікації, а також людиноцентричної й соціально-мережевої складової. Запропоноване авторське визначення економічної

безпеки територіальної громади створює методологічне підґрунтя для подальших теоретичних і прикладних досліджень, зокрема щодо розроблення інструментів оцінювання рівня економічної безпеки громад і формування комплексних стратегій їх сталого розвитку.

Список літератури:

1. Radynskyy S., Ratynskiy V., Lobodina Z., Shpylyk S., Pohrishchuk H., Dobizha N., Bei S., Diachenko N., Diachenko V., Piniak I. Devising investment strategies as a source of financial support to the development of territorial communities in the era of digitalization // *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2024. Vol. 6, No. 13 (132). P. 38–47. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2024.316235>
2. Lobkova E. V. The impact of digitalization on the economic security of the territory in the solution of socially significant issues // *Anti-Crisis Approach to the Provision of the Environmental Sustainability of Economy*. Springer, 2023. P. 253–262. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-99-2198-0_27
3. Karimov N. G., Khamidova F. A., Saydullaev S. S., Parpieva R. A. Digital transformation of the economy as a new challenge to economic security // *Proceedings of the 5th International Conference on Future Networks and Distributed Systems (ICFNDS 2021)*. New York ACM, 2021. DOI: <https://doi.org/10.1145/3508072.3508129>
4. Spivakovskyy S., Kochubei O., Shebanina O., Sokhatska O., Yaroshenko I., Nych T. The impact of digital transformation on the economic security of Ukraine // *Entrepreneurship and Sustainability Issues*. 2021. Vol. 39, No. 5. DOI: <https://doi.org/10.25115/eea.v39i5.5040>
5. Pyvovar P., Tarasovych L., Prysiazhna T. Digitalization of investment activities of territorial communities: conceptual basis, management mechanism and strategic orientations // *Kyiv Economic Scientific Journal*. 2023. No. 1. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2023-1-8>
6. Manoharan A. P., Melitski J., Holzer M. Digital governance: an assessment of performance and best practices // *Public Organization Review*. 2022. Vol. 23, No. 1. P. 265–283. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11115-021-00584-8>
7. Hossain S. T., Yigitcanlar T., Nguyen K., Xu Y. Local government cybersecurity landscape: a systematic review and conceptual framework // *Applied Sciences*. 2024. Vol. 14, No. 13. Art. 5501. DOI: <https://doi.org/10.3390/app14135501>
8. Digilina O. B., Bishenov A. S. Economic security in the digital age // *Development of International Entrepreneurship Based on Corporate Accounting and Reporting According to IFRS*. Bingley : Emerald Publishing Limited, 2024. P. 155–162. DOI: <https://doi.org/10.1108/S1877-63612024000033A018>
9. Hanif I., Wallace S., Gago-de-Santos P. Economic growth by means of fiscal decentralization: an empirical study for federal developing countries // *SAGE Open*. 2020. DOI: <https://doi.org/10.1177/2158244020968088>
10. Bakhov I., Niema O., Kravchenko T., Borysenko O., Kuspliak I., Zayats D. Local self-government digital transformation in the context of sustainable development: potential of artificial intelligence // *Sapienza: International Journal of Interdisciplinary Studies*. 2025. Vol. 6, No. 2. DOI: <https://doi.org/10.51798/sijis.v6i2.955>
11. Стеценко С. П. Економічна безпека: сутність і структура // Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 24. С. 104–106.
12. Стеценко С. П. Теоретичні аспекти дослідження економічної безпеки регіону на основі соціально-економічного моніторингу // Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 27. С. 121–123.

13. Сорокіна Л.В., Стеценко С.П., Гойко А.Ф., Ізмайлова К.В. Економетричний інструментарій управління фінансовою безпекою підприємств будівництва: монографія. Київ : Діонат, 2017. 404 с.

14. Lysytsia, N. (2024). Methods and approaches for the diagnostics of the economic security of the enterprise. *Building Production*, (77), 11-17. <https://doi.org/10.36750/2524-2555.77.11-17>

15. Lysytsia, N. (2023). Marketing strategy as a tool for ensuring the economic security of the enterprise. *Ways to Improve Construction Efficiency*, 1(51), 99–109. [https://doi.org/10.32347/2707-501x.2023.51\(1\).99-109](https://doi.org/10.32347/2707-501x.2023.51(1).99-109)

Volodymyr Gonchar

Imperatives of forming economic security of territorial communities: digital and economic factors

The article explores the theoretical and methodological principles of forming economic security of territorial communities in the context of modern transformations of the socio-economic environment, caused by the processes of decentralization, digitalization, military and post-crisis challenges. The need to revise traditional approaches to interpreting economic security, which are reduced mainly to a financial-budgetary or resource-oriented understanding, is substantiated, and a comprehensive approach is proposed that integrates economic, institutional, infrastructural, digital and human-centric components of the security of territorial communities is proposed.

Based on the analysis of scientific sources, modern scientific approaches to economic security at the macro, meso and micro levels are systematized, which made it possible to identify key factors influencing the stability of territorial communities in a dynamic and unstable environment. Particular attention is paid to the role of digital transformation of governance, institutional capacity of local governments, international governance standards and mechanisms for the restoration of territories as system-forming elements of the economic security of communities.

The article identifies and summarizes the core imperatives for the formation of the economic security of territorial communities, among which the key places are occupied by institutional and international capacity, restoration and development resilience, integration of physical and infrastructure security with economic development, digital institutional resilience, economic adaptability and diversification, as well as a human-centric and socially networked component. It is proven that the economic security of communities is proactive in nature and should be considered not only as protection from threats, but also as the ability to restore, transform and long-term development.

The author's definition of the economic security of a territorial community is proposed as a dynamic state and the ability of a local socio-economic system to ensure sustainable functioning and development through the effective use of resource potential, management capacity, digital tools, preservation of human capital and social cohesion in conditions of crisis and post-crisis challenges. The practical significance of the results lies in the possibility of their use as a methodological basis for the development of development strategies and programs of economic security of territorial communities.

Keywords: economic security, spatial planning, territorial community, decentralization, digital transformation, sustainable development, institutional capacity, restoration of territories.